

Тематична рубрика: Психологія праці

УДК 378.018.8:159.9-051]:005.966

Горенко М. В.

Аспірант кафедри психології

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTI ГОТОВНОСТІ
СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ
CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF STUDENTS OF
PSYCHOLOGISTS FOR REALIZATION A PROFESSIONAL CAREER

У статті підкреслюється важливість формування психологічної готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри. Представлено критерії та показники, на основі яких можна повести об'єктивний аналіз стану сформованості вказаної готовності. Критерії (мотиваційно-цільовий, когнітивний, операційний, комунікативний, регулятивно-вольовий) відображають структурні компоненти готовності. Виділені показники розкривають основні ознаки критеріїв та передбачають можливість вимірювання з використанням відповідних методик, спостережень, тестів. Показниками мотиваційно-цільового критерію виділено: систему мотивів до навчання у ЗВО, мотиви до професійної діяльності; когнітивного - знання студентами феноменів: «сутність кар'єри»; «гендер і успішність в професійній кар'єрі»; «структура психологічної готовності студентів до здійснення професійної кар'єри»; операційного - рівень розвитку активності щодо підготовки до здійснення кар'єри, рівень розвитку поведінкової активності; комунікативного - рівень розвитку соціального інтелекту та комунікативної компетентності; емоційно-вольового - рівень розвитку емоційної стійкості та суб'єктивного контролю. Також зазначені рівневі характеристики по кожному критерію.

Ключові слова: психологічна готовність; готовність до професійної діяльності; критерії; показники; майбутні психологи; студенти-психологи; професійна кар'єра.

The article emphasizes the importance of forming the psychological readiness of psychology students to realization a professional career. The criteria and indicators on the basis of which it is possible to conduct an objective analysis of the state of formation of the specified readiness are presented. Criterias (motivational, cognitive, operational, communicative, regulatory) reflect the structural components of readiness. The selected indicators reveal the main features of the criteria and provide the possibility of measurement using appropriate methods, observations, tests. Indicators of the motivational criterion are: the system of motives for studying in the university, motives for professional activity; cognitive - students' knowledge of the phenomena: «the essence of career»; «gender and career success»; «structure of students' psychological readiness for professional career»; operational - the level of development of activity in preparation for a career, the level of development of behavioral activity; communicative - the level of development of social intelligence and communicative competence; emotional - the level of development of emotional stability and subjective control. Also the level characteristics on each criterion are specified.

Key words: *psychological readiness; readiness for professional activity; criteria; indicators; future psychologists, student psychologists; professional career.*

Оптимальна працездатність особистості під час виконання професійних задач суттєво залежить від рівня психологічної готовності до здійснення професійної діяльності та кар'єри. Стан психологічної готовності людини до діяльності – це складний прояв особистості, який допомагає найбільш раціонально реалізувати свої вміння, навички, здібності та якості при виконанні професійних функцій; вносити зміни в свою діяльність з метою її

покращення. Для здійснення моніторингу рівня розвитку психологічної готовності у межах нашого дослідження необхідно проаналізувати структуру та виділити ряд критеріїв і показників, співвідношення яких буде свідчити про якість підготовки майбутніх психологів до здійснення кар'єри.

Кар'єра психолога специфічна, тому що вона здійснюється не шляхом просування службовими сходами, а шляхом кваліфікаційного росту. Рівень заробітної плати та успішність залежить від місця роботи та від послуг, які надаються. Діяльність психолога відноситься до виду діяльності, в якому професійні та особистісні прояви («Я-функціональне» та «Я-екзистенційне») взаємодіють особливо тісно, а професійне зростання неможливе без особистісного [1]. Кар'єрний ріст психолога залежить від його самоконтролю та постійного саморозвитку. Після закінчення закладу вищої освіти фахівець цієї сфери ще не може вважатись справжнім професіоналом. Тільки шляхом практики та підвищення кваліфікації він може досягнути професійного успіху. Коли спеціаліст буде мати достатній досвід, володіти сучасними методиками та практиками, тоді він може стати доволі популярним серед клієнтів, буде мати можливість влаштуватись на роботу в престижну організацію або відкрити власний бізнес та займатись приватною практикою.

Вивчення психологічної готовності особистості починається з аналізу його професійної діяльності. Зазвичай для цього залучаються спеціалісти, які мають досвід роботи, високий рівень професіоналізму та добре знають специфіку професії. Вони виступають в ролі експертів, які характеризують специфіку роботи у конкретній сфері у сучасних умовах, визначають значущі особливості діяльності. Результатом такого аналізу є зіставлення професіограм, де відображається психофізіологічна характеристика діяльності, описуються професійно важливі якості, дається опис самої діяльності та умов праці, вимоги до загальної та спеціальної підготовки.

Професійні та особистісні риси психолога описували ще представники класичної психології (З. Фрейд, К. Юнг, К. Роджерс, Ф. Перлс та ін). Виділені ними якості: емпатія, конгруентність, емоційна стабільність,

комунікабельність, безумовне ставлення до почуттів клієнтів, толерантність і тд, і на сьогодні є актуальними та важливими для професійної діяльності психолога.

Для побудови ефективної релевантної системи формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри важливим є вимірювання прогресу такого розвитку, з'ясування динаміки змін у рівнях розвиненості компонентів цієї готовності. Психолого-педагогічна діагностика має на меті вивчення з допомогою науково обґрунтованого інструментарію результативності навчального процесу на підставі змін в рівнях розвиненості психологічної готовності у досліджуваних. Це завдання можна реалізувати через вимірювання, основою якого є виокремлення критеріїв та показників психологічної готовності до здійснення кар'єри, а також створення діагностичного інструментарію.

Вимірюванням вважається «алгоритмічна операція щодо приписування об'єктам (предметам, процесам, станам) певних числових еквівалентів відповідно до попередньо визначених правил» [7, с.15], а сам процес вимірювання здійснюється шляхом «встановлення кількісного співвідношення між характеристикою об'єкта та величиною, яка приймається за еталон» [7, с.15]. Таким еталоном в психолого-педагогічних дослідженнях прийнято вважати критерій. У нашому дослідженні під критерієм ми розуміємо основну ознаку (одну чи кілька), на основі якої передбачається оцінювання і порівняння рівня розвитку готовності до професійної кар'єри у респондентів.

Критерій має бути достатньо розгорнутим, містити певні одиниці виміру. Розгорнутий критерій, на думку Г. М. Падалки, є сукупністю показників, які розкривають чіткі уявлення, «про рівень як про ступінь, величину розвитку явища та диференціювання його за групами» [6, с. 67].

У наукових дослідженнях здійснені спроби визначити критерії, рівні і показники психологічної готовності у різних видах професійної діяльності. Виділення показників здійснюється з тією метою, щоб, розробляючи їх як

один із компонентів системи, надати чітку спрямованість всій фаховій підготовці майбутнього фахівця.

Визначаючи критерії і показники готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри, ми схилиємось до визначення співвідношення критеріїв і показників як загального, конкретного і особливого, коли критерій розглядається як «найбільш загальна властивість явища, що об'єднує низку емпіричних показників його сформованості, а параметр відображає специфічні якісні аспекти їх вивчення» [6, с.371]; поняття «критерій» за своїм обсягом ширше, ніж поняття «показник», і що показник є складовою частиною критерію; «кількісні та якості характеристики сформованої якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, інакше – рівень сформованості того чи іншого критерію» [3, с.300].

В. Багрій у своїх роботах висловлює думку що, визначаючи показники у психолого-педагогічній діяльності, варто дотримуватись наступних вимог: чіткість змісту показників, можливість їх виміряти; системність показників, що має забезпечувати максимально повну характеристику досліджуваного процесу; гнучкість та здатність відобразити всі можливі зміни об'єкта; результативність та ефективність показників [2, с. 10.].

Крім того, необхідним є також звернення в процесі розробки критеріїв та показників до характеристик критеріїв, які, на думку Н. Гузій, мають бути однозначними (однаково трактуватись в межах дослідження), адекватними (відповідати природі явища, яке досліджується), обґрунтованими (правомірно диференціювати рівні розвитку явища), надійними (здатними мінімізувати розходження в ситуації повторного оцінювання), відображати всі складові явища [4, с.372].

В основу нашого дослідження ми поклали наукові здобутки авторів (Л. Кондрашова, Г. Костюк, В. Крутецький, В. Моляко, В. Панок, С. Рубінштейн, О. Сафін, І. Чорна, О. Філь, Н. Шеленкова та ін.) праці яких відображають зміст психологічної готовності особистості до здійснення

професійної діяльності та розкривають психологічні аспекти професійної кар'єри .

Готовність студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри ми визначаємо як динамічне особистісне утворення, яке містить багатопланову систему якостей та властивостей, які у своїх сукупності дозволяють успішно виконувати професійну діяльність і підвищувати рівень професіоналізму.

На основі зазначених праць, а також власного теоретичного аналізу проблеми, можемо зробити висновок про те, що психологічна готовність студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри може містити такі науково-обґрунтовані компоненти: мотиваційно-цільовий, когнітивний, операційний, комунікативний, регулятивно-вольовий, які вважаємо основними критеріями психологічної готовності спеціалістів цієї сфери. Важливо відмітити, що виділені структурні компоненти вважаються умовними, оскільки вони не можуть існувати ізольовано. Вони знаходяться в тісній інтеграції, взаємно обумовлюють та взаємодоповнюють один одного.

В межах нашого дослідження показники сформованості готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри визначаються виходячи з системного розуміння виділених компонентів. В якості показників виділяємо ті, які піддаються опису, фіксуванню та вимірюванню. По кожному критерію запропоновано не менше двох показників, які можуть підтвердити рівень його розвитку.

Мотиваційно-цільовий критерій ми вважаємо першим та системоутворюючим, оскільки від мотивації в значній мірі залежить активність особистості під час здійснення кар'єри. Особливу актуальність проблема мотивації набуває для суб'єктів допомагаючих професій, до яких також відноситься психолог, тому що основним інструментом є сама особистість професіонала та його досвід. Система мотивів, цінностей, пріоритетів особистості задає рівень спрямованості до професійних результатів, досягнень, розвитку та самовдосконалення. Індивіди з високим рівнем

мотивації більше та ефективніше працюють та, як правило, досягають кращих результатів під час реалізації кар'єри [5].

Мотиваційно-цільовий компонент передбачає розуміння та усвідомлення психологом своїх інтересів, потреб, бажань, а також вимог суспільства та колективу. Ключову роль тут відіграє професійна спрямованість (прагнення реалізувати себе в обраній професійній сфері), яка виражається у позитивному ставленні до конкретного виду діяльності, потреба ефективно вирішувати поточні завдання, конфліктні ситуації, інтерес до процесу їхнього вирішення, прагнення досягнути успіху і добре себе зарекомендувати.

Показниками мотиваційно-цільового критерію виділяємо:

- систему мотивів до навчання у ЗВО («базові» та «додаткові» мотиви);
- мотиви до професійної діяльності студентів-психологів.

Когнітивний компонент містить: необхідні теоретичні знання; Я - концепція фахівця (адекватність та сталість самооцінки, асертивність тощо); професійно важливі якості пізнавальних процесів (уважність, спостережливість, гнучкість, пластичність мислення, вміння прогнозувати та моделювати результати роботи тощо). Базовими поняттями когнітивного компоненту є рефлексія та професійний інтелект.

У межах нашого дослідження показниками когнітивного компоненту визначаємо: рівень знань студентів-психологів про сутність кар'єри; взаємозв'язок гендеру та успішності в професійній кар'єрі; про структуру психологічної готовності студентів до здійснення професійної кар'єри.

Операційний компонент готовності психолога до здійснення професійної кар'єри передбачає розвинену компетентність фахівця, яка стосується поведінкової активності студентів-психологів. Сюди належить рівень володіння основними професійними вміннями та навичками, які забезпечують практичне використання теоретичних знань, професійні

компетенції, необхідні для здійснення професійної кар'єри Базовим формуванням цього компоненту є практичний інтелект.

Показниками операційного компоненту визначаємо:

- рівень розвитку активності щодо підготовки до здійснення професійної кар'єри;
- рівень розвитку поведінкової активності.

Комунікативний компонент передбачає розвинену комунікативну компетентність психолога. Сюди відносимо: соціально-когнітивні та комунікативні вміння (ораторські вміння, активне слухання, встановлювати контакт, переконувати, тощо); комунікативну толерантність (прийняття індивідуальності клієнтів, уникання оціночних висловлювань, терпимість, згладжування неприємних моментів у спілкуванні); професійну ідентифікацію. Цей компонент також містить специфічні якості, притаманні професії психолога – це режисерські та акторські вміння, які необхідні фахівцю для впровадження активних психотехнік та групових засобів психокорекції. В структурі комунікативних якостей психолога також особливу роль відіграють ті, які дозволяють йому адекватно сприймати людей, розуміти та передбачати їх емоції, почуття, поведінку, а також розуміти свої власні переживання.

В межах комунікативного компоненту виділяємо основні показники:

- рівень розвитку соціального інтелекту;
- рівень розвитку комунікативної компетентності студентів-психологів.

Регулятивно-вольовий компонент містить такі якості психолога як: цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, витримка, самокритичність, а також толерантність до фрустрацій та відсутність схильності до збудження і швидкого виснаження. Розглядаючи структуру діяльності психолога ми з'ясували, що для ефективного здійснення його професійної кар'єри, особливого значення набувають якості, що пов'язані з вміннями адекватно переживати емоційно напружені ситуації, швидко орієнтуватись в мінливих

обставинах, брати на себе відповідальність та знаходити шляхи вирішення нестандартних ситуаціях.

Враховуючи вищесказане, виділяємо наступні показники емоційно-вольового критерію:

- рівень розвитку емоційної стійкості;
- рівень суб'єктивного контролю.

Запропоновані критерії (мотиваційно-цільовий, регулятивно-вольовий, когнітивний, комунікативний, операційний) та показники готовності студентів-психологів охоплюють всі найбільш суттєві характеристики формування психологічної готовності спеціалістів цього профілю до здійснення професійної кар'єри.

Проаналізувавши все вищесказане, можемо надати змістову характеристику рівнів сформованості готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри. Узагальнені критерії, показники та рівні готовності студентів-психологів представлено у Таблиці 1.

Таблиця 1
Критерії та показники готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри

Критерій	Показник	Рівнева характеристика		
		Високий	Середній	Низький
Мотиваційно-цільовий	- «базові» » та «додаткові» мотиви навчання у ЗВО, - мотиви до роботи студентів-психологів	Студент проявляє високий професійний інтерес до діяльності; має стійкі мотиви (мотиви навчання – внутрішні) прагне досягнути високого рівня у професійній кар'єрі.	Проявляється ситуативна зацікавленість професією, мотиви нестійкі або змінюються в залежності від зовнішніх впливів (переважають зовнішні мотиви).	Відсутність зацікавленості діяльністю психолога; не розуміє мотивів оволодіння професією (мотиви – зовнішні); навчання у ЗВО підпорядковане особистим цілям

Когнітивний	Знання студентами феноменів: «сутність кар'єри»; «гендер і успішність в професійній кар'єрі»; «структура психологічної готовності студентів до здійснення професійної кар'єри»	Студент має глибокі, стійкі знання про ключові феномени, що стосуються здійснення кар'єри, може визначити та описати їх суттєві характеристики.	Характерний достатній рівень знань про феномени, що стосуються здійснення професійної кар'єри. Адекватно можуть розкрити тільки окремі суттєві ознаки понять.	Знання ключових феноменів відсутні або сформовані стихійно, тому недостатньо повні та широкі.
Операційний	- рівень розвитку активності щодо підготовки до здійснення професійної кар'єри; - рівень розвитку поведінкової активності	Студентам притаманні вміння аналізувати, оцінювати та корегувати власну поведінкову активність; постійне прагнення до самовдосконалення та розвитку; розвинені навички самоконтролю.	Студенти в більшості випадків здатні адекватно оцінити та відкорегувати свою діяльність. Прагнення до саморозвитку носить ситуативний характер.	Недостатня розвиненість або відсутність вміння самостійно організовувати свою навчальну та професійну діяльність, невміння аналізувати та коригувати її.
Комунікативний	- рівень розвитку соціального інтелекту; - рівень розвитку комунікативної компетентності	Високий рівень комунікативної толерантності, прийняття індивідуальності клієнтів, здатність до адекватного розпізнавання своїх емоцій та емоцій інших людей, здатність використовувати у взаємодії з клієнтом сигналів невербального спілкування.	Характерний ситуативний прояв комунікативної толерантності, на достатньому рівні розвинені комунікативні навички та вміння розуміти емоції, переживання та мотиви поведінки людей.	Відсутність або низька здатність у студентів ефективно спілкуватись з клієнтами, відсутність комунікативної толерантності; не здатність адекватно сприймати та розуміти емоції та дії інших людей, передбачати їх поведінку у різних ситуаціях.

Регулятивно-вольовий	<p>- рівень розвитку емоційної стійкості;</p> <p>- рівень суб'єктивного контролю.</p>	<p>Студенти володіють такими якостями як: розсудливість, відповідальність, уважність; проявляється переважання інтелекту над емоціями; швидко пристосовуються до мінливих обставин та до різних людей.</p>	<p>Студенти мають ситуативний прояв відповідальності за свою професійну діяльність та кар'єру. Достатній рівень емоційної стабільності, вміння пристосовуватись та толерантності до стресів.</p>	<p>Для студентів характерна низька толерантність до стресів; поверховість та нереалістичність у поглядах на професійну діяльність, невпевненість в собі; схильність перекладати відповідальність на обставини та інших людей; в поведінці проявляється емоційна нестабільність.</p>
----------------------	---	--	--	---

Висновки з проведеного дослідження. У ході проведеного дослідження ми прийшли до висновку, що готовність студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри – це динамічне особистісне утворення, яке містить багатопланову систему якостей та властивостей, які у своїх сукупності дозволяють успішно виконувати професійну діяльність і підвищувати рівень професіоналізму. Виділені критерії (мотиваційно-цільовий, когнітивний, операційний, комунікативний, регулятивно-вольовий) відображають основні структурні компоненти вказаної готовності. Зазначені показники розкривають найбільш суттєві ознаки критеріїв та передбачають можливість вимірювання за допомогою психологічних методик. Перспективним напрямком подальших досліджень є підбір діагностичного матеріалу для визначення рівня розвитку компонентів готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри та загального рівня готовності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук І. П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки: автореферат канд. дис... : 19.00.07 . Київ, 2003. 21 с.
2. Багрій В. М. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів : зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту соціальних технологій університету «Україна». Хмельницький, 2012. С. 10–15
3. Губа А. В. Теоретико-методичні засади формування управлінської культури вчителя – майбутнього менеджера освіти: дис...д-ра пед.наук : 13.00.04. Харків, 2010. 511 с.
4. Гузій Н. В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : дис...д-ра пед.наук : 13.00.04 Київ, 2007. 488 с
5. Зайцева І. В. Мотивація учіння студентів : монографія. Ірпінь : Академія ДПС Україна, 2000. 191 с.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) : монографія. Київ : Освіта Україна, 2008. 274 с
7. Федієнко В. В. Моделі кваліметрії і порівняння рівнів навчальних досягнень студентів у різних оціночних системах: : дис...канд. пед.наук :13.00.09. Кіровоград, 2009. 212 с